

NATIONELLT PROGRAM FÖR KUNSKAPSUTVECKLING INOM DET KYRKLIGA KULTURARVET

VERSION 1.1

Innehåll

Innehåll	2
1. Inledning	4
Bakgrund	4
Syfte och målbeskrivning	4
Mål och regelverk för det kyrkliga kulturarvet	5
Statens och svenska kyrkans mål för kulturarvet	5
Reglering av användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen	6
2. Förutsättningar och framtid	7
Det kyrkliga kulturarvets tillstånd	7
Trender och konsekvenser för kulturarv arbetet	7
Framtiden – utmaningar och möjligheter	8
Kunskapsbehov för att hantera utvecklingen och uppfylla fastställda mål	9
3. Områden för kunskapsutveckling	10
Kyrklig kulturarvsförvaltning	11
Principer och strategier för värdebaserad förvaltningsplanering	11
Identifiering och prioritering av kyrkliga kulturvärden	11
Inventering och dokumentation av kyrkliga kulturarv, miljöer och objekt	11
Verktyg för vård- och underhåll	11
Hantering och förvaring av kyrkliga föremål	11
Metoder för katastrofberedskap och restvärdesräddning	11
Förebyggande av kulturarvsbrott	12
Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv	12
Principer och strategier för hantverk och konservering	12
Utveckling av hållbara hantverk och material	12
Dokumentation och kunskapsutveckling inom hantverk	12
Kunskapsutveckling och hållbara metoder för konservering	12
Skadeanalyser och åtgärder inom konservering, hantverk och material	12

Trossamfundet Svenska kyrkan
Organisationsnummer 252002-6135
Beslutad: 2017-03-16

Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet har i samband med den första utlysningen inför ramår 2021 reviderats till version 1.1. Ändringarna har främst berört det fjärde kapitlet om beredningen av nationella projekt. I övrigt har mindre justeringar gjorts.

Klimat och miljö för långsiktigt bevarande av det kyrkliga kulturarvet	12
Principer och strategier för hållbara klimat	13
Metoder för långsiktigt hållbar drift av kulturbyggnader	13
Grön energi och bevarade kulturarv	13
Klimatförändringens påverkan på det kyrkliga kulturarvet	13
Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet	13
Helhetssyn på kyrkomiljöer – samverkan, användning och utveckling	13
Mångbruk och förändring av kyrkomiljöer och kyrkorum	13
Utveckling av pedagogik och kommunikation	13
Allas rätt till kyrkliga kulturarv	14
Kyrkor som samhällsresurs	14
Samspel mellan immateriella och materiella kyrkliga kulturarv	14
4. Beredning av nationella KAE-finansierade projekt	15
Organisation för beredning av projekten	15
Projekttyper	15
Beredning i tidsordning	16
Anvisningar för ansökan	16
Behöriga att söka	16
Kvalitetskrav	16
Ansökningsblankett	17
Resurser och resultat	17
Rekvirering av medel	17
Redovisning och spridningsplan	17

1. Inledning

BAKGRUND

När detta program skrivs har det gått 17 år sedan relationen mellan staten och Svenska kyrkan förändrades. I samband med relationsändringen övertog kyrkan ansvaret för ägande och förvaltning av alla kyrkobyggnader. Systemet med kyrkoantikvarisk ersättning (KAE) trädde därefter i kraft år 2002. Svenska kyrkans villkor för ersättningen började gälla från samma år och har sedan reviderats flera gånger. Regeringen har också haft flera kontrollstationer med avrapporteringar från Svenska kyrkan och Riksantikvarieämbetet. Vidare har Svenska kyrkan utrett fördelningssystemet för ersättningen och en ny fördelningsmodell träder i kraft inför ramår 2021.

Från 2002 fram till 2015 har närmare 4,5 miljarder KAE förbrukats, den allra största delen för konkreta vårdprojekt i församlingarnas lagskyddade kyrkor och kyrkogårdar. En mindre del har gått till inventering, dokumentation och kunskapsutveckling i stiftet och på nationell nivå, så kallade stiftsprojekt, som beslutas av stiftsstyrelserna, och nationella projekt, som beslutas av kyrkostyrelsen. Formellt har de nationella projekten drivits av kyrkokansliet, men ofta utförts av externa uppdragstagare. Anledningen till denna lösning har varit att medlen bara kan fördelas till enheter inom Svenska kyrkan, men i likhet med församlingsprojekten behöver i allmänhet extern expertis anlitas för att utföra projekten.

När villkoren för KAE reviderades 2012 fanns en ambition att öka förankringen i de nationella projekten genom att tillsätta en beredningsgrupp, som skulle samarbeta med stiftens handläggare. Den grupp som tillsattes har haft en bred representation av externa parter och även stiftsrepresentanter och varit ett viktigt forum för de nationella projekten. Enligt en promemoria (2012-02-16) har en av uppgifterna för beredningsgruppen varit att diskutera långsiktig inriktning och strategi för de nationella projekten. Enligt samma PM skulle den långsiktiga inriktningen kunna utgöra underlag för ett program, t ex ett femårigt sådant med teman som projekten ska följa. Därmed uttrycktes redan 2012 en intention att ta fram ett flerårigt program, som då var tänkt endast för de nationella KAE-finansierade projekten.

Svenska kyrkan har i målen för arbetet med det kyrkliga kulturarvet och den kyrkoantikvariska ersättningen slagit fast att det kyrkliga kulturarvet och dess värden är en samhällsresurs som ska bevaras, användas och utvecklas. Detta är uttryck för en syn på kulturarvet som en

levande, dynamisk och mångfaldig tillgång som alla har rätt att ta del av, såväl i kyrkan som i övriga samhället. I det kyrkliga kulturarvsarbetet finns även en teologiskt motiverad kulturarvssyn, vilken kyrkosekreterare Cristina Grenholm formulerar på följande vis i Svenska kyrkans kulturarvsbok *Mellan Himmel och jord* (2017):

Teologiskt kan det formuleras så, att kulturarvet å ena sidan är en del av kulturen i en vidare bemärkelse, å andra sidan ger förutsättningar för, bär och vittnar om den kristna tron. Därmed kan det samtidigt vara en del av det kristna arvet och av livsåskådningar som hämtar sina karakteristiska drag ur andra källor än de kristna. Den kristna förkunnelsen och folktron har alltid stått i en relation till varandra. Kyrkorna som kulturarv är både en plats för det kristna livets fördjupning och ett rum öppet för alla. (...) Utan det kristna ursprunget hade inte detta kulturarv funnits, men om det inte varit öppet för nya och alternativa tolkningar hade det inte varit levande. Då hade det inte förnyats, vare sig materiellt eller immateriellt.

Slutligen har regeringen i sin skrivelse till riksdagen, *Den kyrkoantikvariska ersättningen* (2013/14:152) påpekat vikten av kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet: "Genom projekt för kunskapsutveckling har betydelsefull kunskap om det kyrkliga kulturarvet utvecklats. Det är önskvärt att denna kunskap regelmässigt blir tillgänglig för alla intresserade. Det är också angeläget att denna typ av projekt kan fortsätta och vidareutvecklas i samarbete mellan Svenska kyrkan, myndigheterna på kulturmiljöområdet, museer, universitet och högskolor. Att olika vetenskapliga perspektiv och infallsvinklar kommer till användning bidrar till att stärka och utveckla det kyrkliga kulturarvet. En central utgångspunkt är att det kyrkoantikvariska arbetet ska vila på en solid vetenskaplig grund."

SYFTE OCH MÅLBESKRIVNING

I inledningen till villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning formuleras förutsättningar och mål för arbetet med KAE och det kyrkliga kulturarvet. Där konstateras att det kyrkliga kulturarvet är av stor vikt för Svenska kyrkan och för hela samhället och att det är en samhällsresurs som ska bevaras, användas och utvecklas. Det kyrkliga bruket ger förutsättningar för en förståelse och fortsatt utveckling av det kyrkliga kulturarvet. För att vara

fortsatt levande och angeläget behöver därför kulturminnena kunna utvecklas och förändras i takt med tiden och med hänsyn till de kulturhistoriska värdena.

Vården, underhållet och annan förvaltning av det kyrkliga kulturarvet tar betydande resurser i anspråk. Varje år omsätts miljardbelopp, varav merparten finansieras genom Svenska kyrkans egna medel och en mindre del genom KAE. Insatserna utförs dagligen eller mer långsiktigt, till exempel genom fleråriga inventerings-, konserverings- och restaureringsprojekt. För att de resurser som läggs ned ska ge god och långsiktig effekt och nytta är det nödvändigt att bygga upp användbar kunskap till gagn för det kyrkliga kulturarvet. Kunskapen ska bidra till att besvara frågor som vad materiella och immateriella kulturarvet består av, hur det ska förvaltas, användas och utvecklas på lång sikt och hur det i sin tur kan bidra till samhällets och Svenska kyrkans utveckling.

Föreliggande program avser att uppfylla såväl Svenska kyrkans som regeringens intentioner om en långsiktig strategisk och vetenskapligt grundad kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvsområdet. En målsättning med programmet är också att skapa tydligare villkor och process för beredningen av de nationella projekten finansierade med KAE, liksom bättre förutsättningar att säkerställa kvaliteten i dessa projekt. Slutligen ska resultaten av projekten vara tillgängliga för alla som vill ta del av dem.

Svenska kyrkans nationella nivå ska stödja stift och församlingar i sin kulturarvsförvaltning så att målet uppnås. Detta sker genom utveckling och tillhandahållande av strategisk kunskap, analys och kommunikation samt genom stöd och inspiration till stiftet och församlingarna i deras arbete med kulturarvet. Därmed ska den kunskap som utvecklas vara till nytta och ha hög tillämpbarhet för alla de kulturarvsförvaltande enheterna.

De KAE-finansierade projekten utgör endast en del av den kunskapsuppbyggande verksamheten inom det kyrkliga kulturarvsområdet. En stor del av arbetet finansieras med Svenska kyrkans egna medel eller med andra former av anslag och bidrag. Därmed är avsikten att programmet och dess fyra kunskapsområden ska gälla för hela Svenska kyrkans kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvsområdet, där KAE är en av flera möjliga finansieringsformer. En målsättning med det nya programmet är även att stärka samverkan mellan olika aktörer och finansieringssystem.

Ett syfte med detta program är också att beskriva en tydligare process och villkor för ansökningar och beredning av projekten, vilket ska medföra bättre förutsättningar att styra inriktningen av de nationella projekten. Projekten ska därmed medverka till att definierade behov av ny kunskap tillfredsställs och att målen för kulturarvsarbete och kunskapsutveckling

uppfylls. En målsättning är att det tematiska programmet ska förnyas i femårsperioder. Inom varje period avses det göras planerade årliga eller tvååriga prioriteringar av de olika kunskapsområdena. Programmet gäller i första hand den nationella kunskapsutvecklingen. Avsikten är dock att även stiftet ska kunna vägledas av programmet i den regionala kunskapsutvecklingen.

Föreliggande dokument är Svenska kyrkans nationella program för kunskapsutveckling, vilket innebär att termen "kyrkligt kulturarv" i detta sammanhang avser kulturarvet i Svenska kyrkan. Programmet riktar sig dels till enheter inom Svenska kyrkan, dels till externa aktörer som utför eller på andra vis är engagerade i kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvsområdet. Externa aktörer som kan omfattas av programmet är t.ex. myndigheter, institutioner, universitet och högskolor inom kulturarvssektorn samt ideella och privata organisationer verksamma inom området. Svenska kyrkan är alltid beställare och för de projekt som till övervägande del är finansierade med KAE också projektägare. Angående stiftets roll är de avseende stiftsprojekten beställare och ägare till dessa.

MÅL OCH REGELVERK FÖR DET KYRKLIGA KULTURARVET

STATENS OCH SVENSKA KYRKANS MÅL FÖR KULTURARVET

I 2009 års regeringsproposition *Tid för kultur* (2009/10:3) formulerades ett av de nya nationella målen till att "kulturpolitiken ska främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas".

Svenska kyrkan har därefter formulerat målet för sitt kulturarvsarbete till att "Det kyrkliga kulturarvet är en samhällsresurs som ska bevaras, användas och utvecklas". Detta mål har i sin tur sedan bekräftats av regeringen, till exempel i den ovan anförda skrivelsen Den kyrkoantikvariska ersättningen där det framgår att "Det är av stor betydelse för alla i samhället att detta kulturarv bevaras, används och utvecklas för dagens och kommande generationer".

Riksdagen har även, utifrån regeringens proposition 2012/13:96 Kulturmiljöns mångfald, antagit nya statliga kulturmiljömål, där det statliga kulturmiljöarbetet ska främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och

- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Samtliga av dessa statliga mål är inspirerande och vägledande även för Svenska kyrkan i det övergripande och strategiska arbetet med kyrkliga kulturarv och miljöer, vari kunskapsutvecklingen ingår.

REGLERING AV ANVÄNDNINGEN AV DEN KYRKOANTIKVARISKA ERSÄTTNINGEN

Den kyrkoantikvariska ersättningen regleras i kulturmiljölagens 4 kap 16 § där det framgår att "Svenska kyrkan har rätt till viss ersättning av staten för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena." Hur denna ersättning får användas har preciserats i Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2) 17 §: "Kyrkoantikvarisk ersättning ska användas till kulturhistoriskt motiverade kostnader som följer av åligganden enligt 4 kap. kulturminneslagen. Kyrkoantikvarisk ersättning får inte användas till kostnader för förvaltning av annan kyrklig egendom, för allmän kompetensutveckling, för att bedriva verksamhet eller för administration."

Svenska kyrkan har i Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning 2.0 beslutat om en detaljerad reglering av användningen av ersättningen. Angående KAE-finansierad kunskapsutveckling regleras detta av villkor 10, där det konstateras att ersättning får "beviljas till att ta fram generella eller riktade nationellt angelägna kunskapsunderlag, så kallade nationella projekt".

Detta gäller därmed den del av kunskapsutvecklingen som finansieras med den statliga ersättningen, vare sig den sker nationellt eller i stiftet. Ersättningen ges av staten som kompensation för de inskränkningar och merkostnader som lagskyddet medför. Användningen av den kan därför ses som begränsad till bevarandet av kulturhistoriska värden. Dock behövs också mer strategiska och långsiktiga insatser för att värdena ska kunna bevaras i framtiden. Det viktiga i detta fall är att avgöra för vilka projekt eller delar av projekt det är lämpligt eller rimligt att Svenska kyrkan själv, eller andra finansiärer och bidragsformer, bekostar insatserna. För i stort sett samtliga församlingsprojekt krävs en insats utöver KAE och det är rimligt att detta även gäller de kunskapsuppbyggande projekten, vare sig de drivs av i stiftet eller av nationell nivå. För olika projekt inom de kunskapsutvecklingsområden som beskrivs i kapitel tre kan det därför röra sig om olika nivåer av ersättning. Den genomgående principen är att KAE kan användas för den kunskapsutveckling som bedöms motsvara statens intentioner och Svenska kyrkans villkor och handbok för ersättningen och då,

som framgår ovan, har hög tillämpbarhet för de kulturarvsförvaltande enheterna. Projekt, eller delar av projekt, som inte motsvarar kraven för KAE, men som naturligtvis kan vara lika viktiga ur andra perspektiv, behöver finansieras med hjälp av andra medel. De projekt som omfattar ansökningar om KAE, bedöms av beredningsgruppen för nationella projekt som bereder förslaget till kyrkostyrelsen. Bedömningen görs utifrån de riktlinjer och rekommenderade ersättningsnivåer som utarbetats i Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning och i de anvisningar som lämnas i samband med utlysningen av nationella projekt. Den KAE som kan tilldelas nationella projekt är av begränsad omfattning i förhållande till det totala anslaget.

2. Förutsättningar och framtid

Under de senaste åren har Svenska kyrkan utfört omfattande analyser av de utmaningar och möjligheter som det innebär att ansvara för ett levande kyrkligt kulturarv i ett samhälle i ständig förändring. Nedan refereras till de avsnitt som anses mest relevanta för de kunskapsutvecklingsbehov som finns.

DET KYRKLIGA KULTURARVETS TILLSTÅND

Inför regeringens kontrollstation 2014 redovisade Svenska kyrkan i rapporten *Ett rum öppet för alla* arbetet med det kyrkliga kulturarvet och den kyrkoantikvariska ersättningen. Måluppfyllelsen bedömdes utifrån överenskommelsen med staten från år 2000. Följande målområden togs upp:

- Vård och bevarande (av det materiella kyrkliga kulturarvet)
- Kompetens (inom Svenska kyrkan)
- Samverkan (kyrka och stat, regionalt och nationellt)
- Tillgänglighet (till kyrkorna och kulturarvet)

Svenska kyrkan konstaterade att måluppfyllelsen var god och särskilt gällde detta för vård och bevarande. Inom övriga områden fanns vissa brister och särskilt gällde detta förvaltningskompetensen i små församlingar, behov av att förnya samråden med staten för stärkt samsyn och ökad kunskap, samt minskade öppethållanden och behov av att öka tillgängligheten till kulturarvet i olika former. I den regeringsrapport som utgavs 2015 redovisades inga större förändringar, men det framgick att Svenska kyrkan arbetade aktivt för att förbättra de brister som redovisats inom aktuella målområden.

Den sjunkande tillgängligheten till kyrkorna kan ses som en av de största utmaningarna, inte minst då det finns ett stort allmänt intresse för det kyrkliga kulturarvet. Det kyrkliga kulturarvet bör ses som en resurs för både samhälle och kyrka som kan få ökad användning i fler sammanhang. Detta kan åstadkommas genom utvecklingsarbeten i samverkan med många olika aktörer och organisationer.

TRENDER OCH KONSEKVENSER FÖR KULTURARVET

I *Ett rum öppet för alla* redovisades även en omvärldsanalys med följande trender inom samhälle och kyrka, vilka bedömdes ha inverkan på arbetet med det kyrkliga kulturarvet:

- Samhället utvecklas med ökande mångfald, globalisering, urbanisering och individualisering.
- Svenska kyrkan får ny roll som fritt samfund med färre medlemmar, minskad ekonomi och förändrad organisation.
- Intresset för kulturarvet ökar samtidigt som det alltmer blir ett särintresse och redskap för olika aktörer och samhällsområden.
- Kulturarvsområdet kommersialiseras och fragmenteras.
- Förändrat intresse för kyrkor och kulturarv med individualiserad andlighet och bruk.
- Ökande rationalisering av förvaltningen av kyrkor och andra fastigheter.
- Ökande fokus på klimat- och energifrågor.

Trenderna låg till grund för konsekvensbeskrivningar som inriktades mot det framtida arbetet med kyrkorna och de utvecklingsbehov som finns. Samtliga konsekvenser, som nedan har reviderats något, har därmed stor bäring på kunskapsutvecklingsprogrammet:

KRYMPANDE EKONOMI OCH KRAV PÅ PRIORITERINGAR I FÖRVALTNINGEN: i framtiden behövs ett mer strategiskt arbete med det kyrkliga kulturarvet, genom tydligare mål, prioriteringar och långsiktig planering.

NYA BEHOV OCH NYA BRUK AV KYRKOR: kyrkomiljöerna behöver utvecklas till mötesplatser som är tillgängliga för alla och som välkomnar en mångfald av identiteter och berättelser.

ÖKANDE INTRESSE FÖR DET KYRKLIGA KULTURARVET: nya arbetsformer behöver utvecklas för att ta vara på intresset som en resurs, integrera fler volontärer och finna en balans mellan dessa och professionellt verk-samma.

MER KUNSKAP FÖR EN HÅLLBAR UTVECKLING: det behövs mer kunskap och målinriktat arbete för det kyrkliga kulturarvets bidrag till ekologisk och social hållbarhet, till exempel genom klimatförebyggande insatser och ideellt förvaltningsarbete för ökad gemenskap.

FRAMTIDEN – UTMANINGAR OCH MÖJLIGHETER

I *Gemensamt ansvar*, betänkandet från den av kyrkostyrelsen tillsatta Utjämningsutredningen (SKU 2015:1), framgår att kyrkan står inför ett antal olika utmaningar. En av dessa är mycket påtaglig i form av den medlemsminskning som prognostiserats fram till 2030, då knappt 4,9 miljoner eller 45 procent av svenskarna beräknas vara medlemmar i kyrkan. Detta jämförs med medlemstalet för 2013 om 6,3 miljoner eller 66 procent av befolkningen. I betänkandet görs också ett försök att uppskatta medlemstalet fram till 2050, som då beräknas vara 3,5 – 3,7 miljoner. I förhållande till SCB:s senaste befolkningsprognos (april 2016) skulle andelen medlemmar då utgöra mindre än 30 procent. Den kraftiga medlemsminskningen kan ge direkta konsekvenser som krympt ekonomi, minskad efterfrågan av verksamhet och minskat behov av kyrkobyggnader. I *Gemensamt ansvar* uttrycks nedgången, eller "koncentrationen" som att "kanske kan man säga att ett vikande kyrkligt engagemang, vikande medlemstal, outnyttjade och dyra fastigheter samt en hög personaltäthet bidrar till att skapa osäkerhet såväl kring kyrkans framtida roll som kring dess ekonomiska förutsättningar".

Förutom dessa konkreta utmaningar finns i betänkandet också en tabell som anger ett antal särarter eller egenskaper som präglar samhället respektive kyrkan:

Samhällets särart	Kyrkan präglas av
Individualism	Gemenskap
Mobilitet	Territoriell förankring
Snabbhet	Långsamhet
Extreme makeover	Långsiktighet
Digitala mötesplatser	Gamla rum

Illustrationen sägs inte utgå från en argumentation om att kyrkan bör bli mer lik samhället genom att röra sig från tabellens högerkolumn mot vänsterkolumnen. Snarare visar den på utmaningar och svårigheter som måste lösas om man avser att finnas kvar i den högra kolumnen.

Intressant för kunskapsutvecklingsprogrammet är att de egenskaper som återfinns i högra kolumnen till stora delar baseras på Svenska kyrkans historia och traditioner, manifesterade både immateriellt och materiellt. Det vi idag kallar det kyrkliga kulturarvet kan ses som en särpräglad egenskap hos Svenska

kyrkan som riskerar minska relevansen för kyrkan i samhället. Men det är också något unikt för kyrkan, en resurs som borde vara alltmer efterfrågad i en värld i ständig förändring. I *Ett rum öppet för alla*, framfördes ett antal argument för det kyrkliga kulturarvet som samhällsresurs. Då de har stor betydelse även för de kunskapsutvecklingsbehov som finns citeras argumenten här i sin helhet:

Det kyrkliga kulturarvet och dess värden:

- uppskattas enligt flera undersökningar av en stor majoritet av befolkningen,
- angår med sin bredd och mångfald, nationella spridning och långa historia alla människor,
- kan utgöra resurser för lokal och regional utveckling, som kulturella och sociala centra och för upplevelsenärningar, lokalt föreningsliv och företagande,
- kan uppfylla de flesta behov för konserter, teater, dans, konstupställningar och andra kulturevenemang och verksamheter,
- kyrkomiljöerna kan utgöra rum som har potential att bidra till igenkänning och samhörighet i ett pluralistiskt samhälle,
- är platser för sammanhållning, identitet och trygghet i bygder, där det inte finns några andra offentliga rum att tillgå,
- är i storstäder och andra orter rum för socialt och diakonalt arbete,
- är i ett alltmer genomkommersialiserat samhälle rum för samtal i existentiella frågor, för andliga upplevelser och eftertanke,
- utgör resurser för alla att lära känna och få samhörighet med landets kulturarv,
- är pedagogiska resurser för skolor och andra utbildningsinstitutioner med stor potential för att lära om kristen tro och tradition, historia, kultur och samhälle.

Avsikten med redovisningen av argumenten är att påvisa hur det kyrkliga kulturarvet och anslutande kulturvärden kan utgöra viktiga resurser för en mängd olika verksamheter och aktörer i samhället. Det är därför angeläget att ta fram mer kunskap om hur resurserna kan förvaltas långsiktigt och hur användningen av dem kan utvecklas. Dessutom utgör argumenten i sig ett antal olika kunskapsutvecklingsområden, vilka delvis avses återspeglas i det tematiska programmet nedan.

I skrivelsen *Den kyrkoantikvariska ersättningen* refererade regeringen till dessa argument och andra

budskap som framfördes i Svenska kyrkans rapport. Ur skrivelsen kan slutligen följande stycke lyftas fram:

Kyrkan menar bl.a. att delaktighet i kulturarvet kan beskrivas i termer av medborgarskap, rättigheter och demokrati. Alla som bor i Sverige har rätt till den historia som tidigare generationer har skapat. Också för dem som anlänt till Sverige nyligen är tillgång till kyrkans kulturarv en rättighet. Här är det viktigt att minnas att många som kommer till Sverige redan känner sig hemma i kyrkans rum. Kristna över hela världen delar bilder, symboler och berättelser. På så vis menar Svenska kyrkan att man kan säga att kyrkans kännetecken – världsvid och universell – ger särskilda förutsättningar för gemenskap och integration i Sverige. Även människor med annan tro och religiös tradition söker sig gärna till kyrkans miljöer.

En slutsats av de analyser och resonemang som förs ovan är att Svenska kyrkan har ett mycket stort ansvar för att det kyrkliga kulturarvet bevaras, används och utvecklas som samhällsresurs. Ansvaret delas dock av alla i samhället och samverkansformer behöver utvecklas för att möjliggöra måluppfyllelsen. En viktig förutsättning för att detta ska kunna ske är att en strategisk kunskapsutveckling bedrivs av Svenska kyrkan tillsammans med många andra aktörer i samhället. De kunskaper som utvecklas inom ramen för detta program ska i samtliga projekt utgå från kulturarvet i Svenska kyrkan och i första hand vara till nytta för detta. Dock är den kyrkoantikvariska ersättningen ett omfattande statligt åtagande och bör därför, tillsammans med Svenska kyrkans egenfinansieringar och andra ersättningsformer, ge positiva effekter inom övriga kulturarvs- och samhällsområden. Därmed ska även kunskapsutvecklingsprojektens långsiktiga effekter kunna bidra till samhällets hållbara utveckling; miljömässigt, socialt, kulturellt och ekonomiskt.

KUNSKAPSBEHOV FÖR ATT HANTERA UTVECKLINGEN OCH UPPFYLLA FASTSTÄLLDA MÅL

Utifrån ovanstående beskrivningar av mål och förutsättningar för arbetet med det kyrkliga kulturarvet samt analyser av tillstånd, framtida utmaningar och möjligheter, kan ett antal framtida kunskapsutvecklingsbehov konstateras. För att närmare ringa in dessa genomförde kyrkokansliet sammanlagt fyra workshops under 2015. Under dessa övningar deltog kulturarvshandläggare, förvaltare och andra experter från Svenska kyrkans stift och nationella nivå, Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser och museer. Det sammantagna resultatet blev fyra kunskapsutvecklingsområden med ett antal delområden som sedan utvecklats av

kyrkokansliet och presenteras i följande kapitel. Avsikten med indelningen och innehållet i respektive område framgår av anslutande beskrivningar.

Under åren 2002 – 2016 har en mängd nationella kunskapsutvecklingsprojekt genomförts, av vilka ett urval redovisas på Svenska kyrkans hemsida. För en utförlig genomgång av de senaste årens forskning omkring det kyrkliga kulturarvet, hänvisas till *Svenska kyrkans kulturarv – Forskningsöversikt 2009–2014* av Erika Persson och Eva Löfgren, utförd av Göteborgs universitet på uppdrag av Svenska kyrkan.

3. Områden för kunskapsutveckling

Programmet för kunskapsutveckling har delats in i följande fyra huvudområden med anslutande delområden:

1. Kyrklig kulturarvsförvaltning
2. Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv
3. Klimat och miljö för långsiktigt bevarande av det kyrkliga kulturarvet

4. Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet.

I figuren nedan presenteras kunskapsområdena med samtliga delområden

KUNSKAPSUTVECKLING FÖR LÅNGSIKTIGT HÅLLBAR FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV KYRKLIGA KULTURARV

Kunskaps- utvecklings- områden	1. Kyrklig kulturarvs- förvaltning	2. Utveckling av konserve- ring, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv	3. Klimat och miljö för långsiktigt bevarande av det kyrkliga kulturarvet	4. Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet
Delområden	1.1. Principer och strategier för värdebaserad förvaltningsplanering 1.2. Identifiering och prioritering av kyrkliga kulturvärden 1.3. Inventering och dokumentation av kyrkliga kulturarv, miljöer och objekt 1.4. Verktyg för vård- och underhåll 1.5. Hantering och förvaring av kyrkliga föremål 1.6. Metoder för katastrofberedskap och restvärdesräddning 1.7. Förebyggande av kulturarvsbrott	2.1. Principer och strategier för hantverk och konservering 2.2. Utveckling av hållbara hantverk och material 2.3. Dokumentation och kunskapsutveckling inom hantverk 2.4. Kunskapsutveckling och hållbara metoder för konservering 2.5. Skadeanalyser och åtgärder inom konservering, hantverk och material	3.1. Principer och strategier för hållbara klimat 3.2. Metoder för långsiktigt hållbar drift av kulturbyggnader 3.3. Grön energi och bevarade kulturarv 3.4. Klimatförändringens påverkan på det kyrkliga kulturarvet	4.1. Helhetssyn på kyrkomiljöer – samverkan, användning och utveckling 4.2. Mångbruk och förändring av kyrkomiljöer och kyrkorum 4.3. Utveckling av pedagogik och kommunikation 4.4. Allas rätt till kyrkliga kulturarv 4.5. Kyrkor som samhällsresurs 4.6. Samspel mellan materiella och immateriella kyrkliga kulturarv

Indelningen i kunskapsutvecklingsområdena har gjorts i flera syften. Dels behöver kunskapsutvecklingen delas upp i områden för att på ett strukturerat och systematiskt vis tydliggöra den totala omfattningen av kunskapsbehov på lång sikt. På kortare sikt kommer det att röra sig om särskilda satsningar, vilka inriktas mot ett eller flera av de fyra kunskapsområdena och även mot något eller några av delområdena. Dessa tematiska inriktningar, med fokus på vissa delområden eller mer generella, kommer att vara tidsbegränsade och anges i de anvisningar som ges ut i samband med varje utlysning.

De olika kunskapsområdena och de tematiska satsningarna är därmed till hjälp för initiering, bedömning och prioritering av konkreta projekt. Slutligen är indelningen ett redskap för uppföljning och utvärdering av

de projekt som utförts, utvärderingen av projektens resultat och effekter samt i kommunikationen av den kunskap som byggs upp.

Vad som inte framgår i matrisen ovan är att alla områden på olika vis har samband och går in i varandra. Samtliga områden omfattas av det övergripande målet att det kyrkliga kulturarvet ska bevaras, användas och utvecklas. När det gäller de olika områdena är t ex identifieringen av värden och utvecklingen av förvaltningen inom kunskapsområde 1 förutsättningar för utvecklingen av användning, delaktighet och kommunikation i kunskapsområden 4. Framtagande av strategier för hållbara klimat är avgörande för förvaringen av kyrkliga föremål i område 1, samt för utvecklingen av hållbara metoder för hantverk, material och konservering i område 2, och så vidare. Alla

kunskapsområden ska därmed ses i ett helhetsperspektiv, vilka är beroende av varandra och kan utgöra olika faser i en kunskapsutvecklingsprocess.

KYRKLIG KULTURARVSFÖRVALTNING

För att uppnå målet att det kyrkliga kulturarvet bevaras, används och utvecklas behöver mer kunskap byggas upp inom området kyrklig kulturarvsförvaltning. En förutsättning för kunskapsutvecklingen är att förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet sker långsiktigt hållbart och baseras på de kulturvärden som tas fram. Vidare ska värdena integreras i förvaltningen, där vård- och underhållsplaneringen är en viktig del. För att få ändamålsenliga förvaltningsverktyg som är användbara för de förvaltande kyrkliga enheterna är det angeläget att brukarna involveras och att förvaltningsverktygen tas fram i samverkan mellan olika aktörer. Inom området hör också andra redskap och dokument för planering och vidtagande av olika åtgärder, där det finns stora behov av ny kunskap för att kulturarvsobjekten ska kunna förvaltas långsiktigt med bibehållande av identifierade kulturvärden.

PRINCIPER OCH STRATEGIER FÖR VÄRDEBASERAD FÖRVALTNINGSPLANERING

Inom delområdet behövs ökad kunskap om teori och metod inom värdebaserad förvaltningsplanering och hur integreringen av framtagna värden i planeringen ska kunna åstadkommas i praktiken. Vilka principer och teoretiska ramverk kan förvaltningsplaneringen av kyrkomiljöerna bygga på och hur förändras dessa över tid? Vilka strategier och metoder behövs för att omsätta dessa principer i det konkreta arbetet med det kyrkliga kulturarvet? Projekten kan också fokusera mot ökad integrering av förvaltningsplaneringen i den övriga kyrkliga verksamheten.

IDENTIFIERING OCH PRIORITERING AV KYRKLIGA KULTURVÄRDEN

Delområdet kan innehålla fördjupade fallstudier där situationer och processer vid värderingar och prioriteringar dokumenteras, analyseras och utvärderas. Vidare kan projekten utgöras av generella studier av metoder och processer för identifiering och prioritering av kyrkliga kulturvärden. Fokus kan t ex riktas mot utveckling av identifiering av värden samt metoder för intressentanalyser och ökad delaktighet i värderingsarbetet. De kan även syfta till utveckling av konsekvensbeskrivningar eller andra analyser i samband med prioriteringar eller övriga förändringar av kyrkliga kulturarv.

INVENTERING OCH DOKUMENTATION AV KYRKLIGA KULTURARV, MILJÖER OCH OBJEKT

En viktig grund för värderings- och förvaltningsarbetet är dokumentationen av kyrkliga kulturarvsobjekt. Inom delområdet kan fördjupade analyser och utvärderingar utföras av inventerings- och dokumentationsinsatser, i syfte att förbättra och effektivisera metodik och arbetsprocesser. Projekten kan också syfta till generell utveckling av t ex IT-baserade plattformar, eller andra redskap och metoder för dokumentation av kyrkliga kulturarvsobjekt, med syftet att dokumentationen ska bidra till ökad kunskap och hållbar förvaltning inom området. De kan även bestå av konkreta inventeringar och dokumentationer av grupper av föremål, byggnader och miljöer som motiveras vara av nationellt eller internationellt intresse.

VERKTYG FÖR VÅRD- OCH UNDERHÅLL

Inom detta delområde kan metoder, processer och former för att organisera långsiktigt hållbar vård- och underhåll av kyrkliga kulturarv studeras och utvecklas. Projekten kan inriktas mot hela eller delar av den antikvariska vård- och underhållsplaneringen. Syftet kan vara att förbättra utförande och användning av planer och andra verktyg så att lagkraven efterlevs samtidigt som kulturarvet hålls levande. De kan även fokusera mot utveckling av det dagliga underhållet av miljöer, byggnader och föremål, så att kulturhistoriska värden bibehålls och behov av genomgripande insatser minskar.

HANTERING OCH FÖRVARING AV KYRKLIGA FÖREMÅL

Projekt inom detta delområde inriktas mot att förbättra metoder för hantering och förvaring av kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga föremål, såväl i kyrkorum som i andra utrymmen. Det kan t ex handla om metoder att förbättra förutsättningar för bevarande och säkerhet samtidigt som föremålen är tillgängliga och kan användas. I en övertalighetssituation kan projekten fokusera mot hur berörda föremål långsiktigt och hållbart kan förvaltas genom magasinering eller annan förvaring, med samtidigt tillvaratagande av identifierade kulturvärden.

METODER FÖR KATASTROFBEREDSKAP OCH RESTVÄRDESRÄDDNING

Inom delområdet behövs ökad kunskap i planering och åtgärder för att förebygga negativa konsekvenser för kyrkliga kulturarvsobjekt vid händelser som naturkatastrofer, bränder och liknande. Projekten kan även inriktas mot utarbetande av metoder och processer för att om möjligt förebygga händelserna och för att rädda objekten och deras kulturvärden när de väl inträffar. Inom delområdet ingår också att utveckla kunskap i hur beredskapsförberedelser bör vidtas enligt 4 kap 15a § Kulturmiljölagen.

FÖREBYGGANDE AV KULTURARVSBROTT

Projekten kan innebära utveckling av metoder och teknik för att hindra stöld av kyrkliga föremål eller material i kyrkobyggnader och kyrkliga miljöer. De kan också inriktas mot övergripande eller fördjupade studier av kulturarvsbrott med syftet att långsiktigt minska brotten. Förutom tekniskt eller metodiskt inriktade projekt kan det handla om utveckling av kommunikation, processer eller samverkansformer för att förebygga brotten, samt studier av de konsekvenser åtgärderna kan innebära, t ex för tillgängligheten av kulturarvet.

UTVECKLING AV KONSERVERING, HANTVERK OCH MATERIAL INOM KYRKLIGA KULTURARV

För att vidare utveckla området konservering, hantverk och material, behöver mer kunskap inhämtas, sammanställas systematiskt och kommuniceras. En förutsättning är att de kunskaper som finns och utövas av konservatorer och specialiserade hantverkare dokumenteras och att hållbara arbets- och hantverksmetoder utvecklas med detta som grund. Samtidigt behöver en systematisk kunskapsbank byggas upp om hur olika materialtyper fungerar och samspelar med varandra. Ett sammantaget mål för området kan vara att ge bättre förutsättningar för en hållbar förvaltning av det kyrkliga kulturarvet, samtidigt som kunskaper och kompetenser inom hantverk och konservering stärks och utvecklas.

PRINCIPER OCH STRATEGIER FÖR HANTVERK OCH KONSERVERING

Delområdet omfattar utarbetandet av principer och strategier inom hantverk och konservering. Det kan t ex handla om framtagande av riktlinjer för processer i samband med renoverings- eller konserveringsinsatser. Riktlinjerna kan vara baserade på principer inom konservering, hantverk och angränsande områden som utgår från internationella eller nationella dokument och regelverk och som anpassas efter arbetet med det kyrkliga kulturarvet.

UTVECKLING AV HÅLLBARA HANTVERK OCH MATERIAL

Projekt inom delområdet kan syfta till att säkra kvalitet och utveckla hållbara hantverksmetoder. Bättre materialkännedom och anvisningar för hur olika traditionella och även moderna materialtyper korrelerar med varandra ger bättre förutsättningar för hållbart bevarande och utveckling av det kyrkliga kulturarvet. Samtidigt förutsätts kulturmiljövården gynnas av en utveckling av hantverk och hantverksmässiga metoder som ett led i vården av kyrkor och kyrkomiljöer.

DOKUMENTATION OCH KUNSKAPSUTVECKLING INOM HANTVERK

Inom delområdet kan projekten syfta till att dokumentera och säkra hotade hantverkskunskaper. Detta kan ske genom att samla in och dokumentera olika hantverk som på ett eller annat sätt bidrar till ett större kunnande om hantverksmässiga metoder, eller genom att föra samman olika hantverksgrupper för att sprida kunskaperna vidare genom kurser eller ömsesidigt lärande. Projekten kan omfatta hantverksmässigt arbete inom områden som byggnadskonst, konsthantverk och det gröna kulturarvet.

KUNSKAPSUTVECKLING OCH HÅLLBARA METODER FÖR KONSERVERING

Delområdet kan omfatta kunskapsutveckling på vetenskaplig grund för hållbara metoder i konservering och kommunikation av denna kunskap. Det kan handla om att föra samman, konkretisera och omsätta konserveringsteorier och metoder i handböcker, eller att dokumentera processer i syfte att säkerställa olika konserveringsinsatser i känsliga miljöer.

SKADEANALYSER OCH ÅTGÄRDER INOM KONSERVERING, HANTVERK OCH MATERIAL

Delområdet kan omfatta projekt som tar fram program för skadeanalyser på olika material, samt riktlinjer för åtgärder inom konservering och olika hantverksområden. Projekten bör omfatta de olika problemområden som vanligen rör konservatorns eller hantverkarens yrkesområden, så som biologisk eller mekanisk nedbrytning av material. Framtagande av åtgärdsplaner bör därför kunna spänna brett över olika forskningsområden, som t ex mikrobiologi och entomologi.

KLIMAT OCH MILJÖ FÖR LÅNGSIKTIGT BEVARANDE AV DET KYRKLIGA KULTURARVET

Klimat och miljö för ett långsiktigt bevarande spänner inom ett vidare område än bara bevarandet av det kyrkliga kulturarvet. I en värld där klimatförändringarna i allt högre grad påverkar det samhälle vi lever i, behöver Svenska kyrkan ställa om sina egna klimat- och miljömål för att kunna anpassa sig efter såväl yttre som inre förutsättningar. För detta behövs riktlinjer och utvecklade processer. Utmaningen för det kyrkliga kulturarvet är hur nya klimatsmarta och gröna energilösningar kan användas utan förlust av kulturvärden och vilka åtgärder som behövs för att möta klimatförändringen. I de fall det finns en övertalighetsproblematik måste riktlinjer, forskning och teknik tas fram för att klara kallställda eller sällan använda byggnader. Därtill bör det gröna kulturarvet lyftas fram så att kyrkomiljöer, träd- och växtbestånd ges rätt förutsättningar att bevaras och utvecklas långsiktigt hållbart.

PRINCIPER OCH STRATEGIER FÖR HÅLLBARA KLIMAT

För en säkerställd god förvaltning av det kyrkliga kulturarvet, behöver principer och strategier tas fram för att tydliggöra miljö- och klimatmål i relation till arbetet med kulturmiljöer. Detta gäller för Svenska kyrkan som trossamfund såväl som för den enskilda ekonomiska enheten. Delområdet kan omfatta strategier för god energihushållning, växling till grön energi, samt principer för säkrad kulturarvsförvaltning, så som kallställning av kyrkor och tydligare mål kring användning och bruk av kyrkomiljöer.

METODER FÖR LÅNGSIKTIGT HÅLLBAR DRIFT AV KULTURBYGGNADER

Delområdet kan omfatta framtagandet av metoder för en långsiktigt hållbar och säkrad drift av kyrkor och andra kulturbyggnader. Det kan dels handla om utveckling och uppföljning av tekniska klimatlösningar som styr- och reglersystem, dels om metoder för en god innemiljö. Inom området kan framtagandet av standarder och riktlinjer för kallställning av sällan använda kyrkor vara ett led i att säkra en fortsatt god förvaltning av det kyrkliga kulturarvet.

GRÖN ENERGI OCH BEVARADE KULTURARV

Delområdet kan omfatta projekt som rör klimatsmarta och etiskt hållbara energilösningar i byggnader och kyrkomiljöer. På samma gång som samhället och Svenska kyrkan behöver växla om till mer hållbara energilösningar i och kring våra byggnader, behövs ökade kunskaper i hur dessa lösningar ekonomiskt såväl som funktionellt förändrar kyrkomiljöerna. Projekten kan därmed syfta till att ta fram riktlinjer eller förutsättningar för hur en energiväxling kan ske utan minskning av kulturvärden.

KLIMATFÖRÄNDRINGENS PÅVERKAN PÅ DET KYRKLIGA KULTURARVET

Det behövs ökad kunskap om hur ett förändrat klimat med mer extremt väder, högre temperatur och luftfuktighet påverkar bevarandet av kyrkomiljöer, byggnader och föremål. Utifrån denna kunskap bör strategier tas fram för att bättre möta klimatförändringens konsekvenser för kulturarvet. Det kan innebära utveckling av metodik för att minska skador av biologisk påväxt och insektsangrepp samt förebyggande åtgärder för att minska risken för översvämningar och vattenskador, liksom konsekvenserna av torka och bränder.

ANVÄNDNING OCH TILLGÄNGLIGGÖRANDE AV DET KYRKLIGA KULTURARVET

Vid sammanläggningar av församlingar, förändrade aktiviteter och ekonomi, kan församlingars behov av

kyrkor och andra byggnader minska eller på annat vis förändras. Samtidigt behövs i många sammanhang fler offentliga icke-kommersiella byggnader och miljöer som är tillgängliga för alla. Det kyrkliga kulturarvet behöver därför integreras bättre som resurs i samhället, samtidigt som det ses som en tillgång i utvecklingen av församlingarnas verksamhet. För en långsiktigt hållbar användning av kyrkliga kulturarv och en helhetssyn på kyrkomiljöerna behöver finansieringsformer, regelverk och andra system samordnas bättre och samverkan mellan olika aktörer stärkas. I samband med detta är det nödvändigt att utveckla metoder för ökad delaktighet och tillgänglighet, samtidigt som kulturvärdena värnas. Inom kunskapsområdet kan internationella överenskommelser som Konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet (UNESCO 2003) och Ramkonventionen om kulturarvets samhälleliga värde (Europarådet 2005) användas som plattformar och även som studieobjekt.

HELHETSSYN PÅ KYRKOMILJÖER – SAMVERKAN, ANVÄNDNING OCH UTVECKLING

Det behövs mer kunskap om hur olika regelverk, bidragsformer och intressenter inverkar på hanteringen av de kyrkliga kulturmiljöerna och om hur de kyrkliga kulturmiljöerna kan ses och användas i sin helhet. Projekten kan exempelvis genom fallstudier i församlingar eller studier av interaktionen mellan olika regionala och nationella system och aktörer, analysera nuvarande tillstånd och identifiera problem och möjligheter. Målet kan vara att finna nya former för samverkan och samordning för att stärka användning och utveckling av kyrkomiljöerna i ett helhetsperspektiv.

MÅNGBRUK OCH FÖRÄNDRING AV KYRKOMILJÖER OCH KYRKORUM

Utöver den kyrkliga verksamheten används kulturarvet för en mängd olika ändamål, såväl inom- som utomkyrkliga. Inom delområdet behöver kunskap tas fram om befintliga användningsområden, behov av och möjligheter till utvecklade eller nya bruk som sker med hänsyn till kyrkorummens egenart och vilka konsekvenser bruken ger för de värden som tillskrivs kyrkomiljöer och kyrkorum. Projekten kan t ex dokumentera och analysera hur kulturarvet förändras, materiellt och immateriellt, i samband med mångbruk. I detta kan även ingå att studera hur människors upplevelser och uppfattningar om kulturarvet förändras.

UTVECKLING AV PEDAGOGIK OCH KOMMUNIKATION

Kyrkorna har en mycket stor och till stora delar outnyttjad potential som pedagogiska resurser för till exempel skolbarn, ungdomar, nyanlända och många andra grupper i samhället. Som kulturarv kan kyrkorna tillgängliggöras, kommuniceras och presenteras på

många olika sätt och ny kunskap behöver ständigt utvecklas. Projekten kan t ex utveckla och förnya kulturarvspedagogik och kommunikation i samverkan med skolor och andra aktörer. Detta kan göras genom att utveckla former för studiebesök, undervisning, utställningar och andra verksamheter, på plats och i t ex digitala medier.

ALLAS RÄTT TILL KYRKLIGA KULTURARV

Rätten att vara delaktig i det kyrkliga kulturarvet kan ses som en kulturell mänsklig rättighet, uttryckt i internationella konventioner och även i den nationella kulturpolitiken. Vad innebär denna rättighet i praktiken och vad får en implementering av den för konsekvenser för kulturarvet och den kyrkliga verksamheten? I delområdet kan även studeras och utvecklas metoder för ökad delaktighet och tillgänglighet och hur de som sällan eller aldrig är engagerade kan inkluderas i kulturarvsarbetets olika aspekter som bevarande, kulturarvsbruk och historieskrivning.

KYRKOR SOM SAMHÄLLSRESURS

Inom delområdet kan studeras vad kyrkor och kyrkliga kulturarv som samhällsresurs innebär. För vilka samhällsområden har kulturarvet betydelse och vilka effekter kan det ge för en hållbar utveckling lokalt, regionalt och nationellt? Projekten kan t ex genom fallstudier i kyrkomiljöer, gärna i jämförelse med andra kulturarvsatsningar, identifiera nyckelaktörer och utveckla nya samverkansformer och aktiviteter. Det kan vara inom områden som hållbar kulturarvsturism, sociala och kulturella verksamheter, kyrkor som lokala centra och resurser för förenings- och näringsliv.

SAMSPEL MELLAN IMMATERIELLA OCH MATERIELLA KYRKLIGA KULTURARV

Inom delområdet behövs mer kunskap om hur det immateriella kyrkliga kulturarvet kan definieras, omfattningen och innebörden av det och hur det kan hanteras i förvaltning, användning och utveckling av kyrkomiljöerna. Vilken relation har det immateriella och materiella kulturarvet till den grundläggande kyrkliga uppgiften och samhället i stort? Inom delområdet kan även analyseras vad samspelet mellan immateriella och materiella kulturarv kan innebära och hur de kan skyddas samtidigt som de används och utvecklas. Delområdet utgår från den övergripande definition och indelning av immateriella kulturarv som görs i UNESCO:s konvention om tryggnad av det immateriella kulturarvet.

4. Beredning av nationella KAE-finansierade projekt

ORGANISATION FÖR BEREDNING AV PROJEKTEN

KYRKOSTYRELSEN – FATTAR BESLUT

Kyrkostyrelsen genom dess arbetsutskott, fattar fördelningsbeslut utifrån förslag från en av generalsekreteraren utsedd beredningsgrupp inom kyrkokansliet.

BEREDNINGSGRUPP – FÖRBEREDER FÖRSLAG

Arbetet i beredningsgruppen leds av en samordnare vid enheten för kulturarvsstöd vid kyrkokansliet. Beredningsgruppen granskar och prioriterar projektansökningar och tar fram förslag till beslut. Beredningsgruppen tar även fram förslag till utlysningar i samråd med stift och centrala samrådsgruppen.

Beredningsgruppen består av samordnaren samt forskare och experter från Svenska kyrkans nationella nivå med kompetens inom programmets kunskapsområden, såsom historia, teologi, kulturarv, byggnadsvård, fastighetsförvaltning, pedagogik och hållbarhet. Beredningsgruppen ska ha erforderlig kompetens för bedömning av ansökningarnas kvalitet.

Den kompetens som inte återfinns vid kansliet kompletteras av externa sakkunniga som anlitas vid behov och som har i uppdrag att granska enskilda ansökningar efter de bedömningskriterier som Svenska kyrkan tagit fram. Granskarna kan vara verksamma vid myndigheter, kulturvårdsinstitutioner, universitet, andra organisationer och vid Svenska kyrkans olika organisatoriska delar.

CENTRALA SAMRÅDSGRUPPEN – DISKUSSION VID BEHOV

I den centrala samrådsgruppen, som är statens och Svenska kyrkans samverkansorgan, diskuteras behov av kunskapsutveckling om det kyrkliga kulturarvet och strategier för utlysningar. I denna grupp kan även projektinitiativ och ansökningar liksom befintliga projekt och projektresultat diskuteras. Det kan exempelvis gälla projekt som ses som särskilt strategiskt viktiga eller projektansökningar som är svårbedömda.

PROJEKTTYPER

De nationella kunskapsutvecklingsprojekten delas in i tre olika projekttyper.

FÖRSTUDIE FÖR NATIONELL KUNSKAPSUTVECKLING INOM DET KYRKLIGA KULTURARVET

En förstudie ska syfta till att förbereda ett nytt nationellt kunskapsutvecklingsprojekt. En ansökan görs med utgångspunkt i ett av de fyra kunskapsutvecklingsområdena i programmet. Förstudien ska vara begränsad i tid och bör inte sträcka sig längre än 12 månader. Förstudier beviljas högst 200 000 kr. En förstudie måste vara slutredovisad och rekviderad innan en ansökan om ett nytt kunskapsutvecklingsprojekt kan behandlas.

NYTT NATIONELLT KUNSKAPSUTVECKLINGS-PROJEKT INOM DET KYRKLIGA KULTURARVET

Ansökan görs med utgångspunkt i ett av de fyra kunskapsutvecklingsområdena i det nationella kunskapsutvecklingsprogrammet och i enlighet med aktuell utlysning. Det går att söka för projekt som löper under ett ramår. Varje ramår har en dispositionstid på två år, från den 1 januari år 1 till den 31 januari år 2. Det finns möjlighet att ansöka om förlängd dispositionstid ytterligare ett år. Detta regleras i villkoren och handboken för kyrkoantikvarisk ersättning.

FORTSÄTTNINGSPROJEKT FÖR NATIONELL KUNSKAPSUTVECKLING INOM DET KYRKLIGA KULTURARVET

Behöriga att söka ett fortsättningsprojekt är avslutade, slutredovisade och slutrekviderade nationella kunskapsutvecklingsprojekt som tidigare tilldelats KAE. Det går att söka för projekt som löper under ett ramår (se förklaring ovan).

UPPDRAGSFORSKNING

Svenska kyrkans nationella nivå kan ta initiativ och beställa uppdrag av forskningskaraktär i anslutning till utlysningarna, om det i samråd med den centrala samrådsgruppen och stiftens har bedömts att angelägna behov finns. Samma ansökningsformulär används i dessa fall och projektansökan genomgår samma bedömningsprocess som övriga projektansökningar. Ett undantag är att det inte finns krav på medsökande, men däremot ska projektet vara förankrat enligt ovan. Uppdraget/Projektet kan utföras av forskare/personal som anställs av Svenska kyrkan eller kan utföras av

annan institution. Dessa uppdrag/projekt bör utgöra en mindre del av den nationella ramen för kyrkoantikvarisk ersättning.

BEREDNING I TIDSORDNING

Beredningen förhåller sig till den nya fördelningsmodell för kyrkoantikvarisk ersättning som införs till ramår 2021. Kyrkostyrelsen fattar vart femte år i oktober ett beslut om fördelningen av kyrkoantikvarisk ersättning till stiftsramen och den nationella ramen under den kommande femårsperioden. Detta sker första gången i oktober 2019.

1. Prioriterade behov och anvisningar för utlysningar diskuteras inom beredningsgruppen, i centrala samrådsgruppen och i samråd med stiftens år 0. Beredningsgruppen tar fram slutligt förslag till utlysning av prioriterade kunskapsutvecklingsområden.
2. Utlysning med anvisningar publiceras på Svenska kyrkans webbplats i september–oktober år 0. Registrering av ansökningar kan ske från den första november år 0. Ansökan görs i digitalt ansökningsformulär. Sista ansökningsdag är sista februari år 1.
3. Beredningsgruppen sammankallas av samordnaren för att påbörja granskningsarbetet. Externa sakkunniga anlitas vid behov för att granska projektansökningarna och lämnar utlåtanden under perioden mars–april år 1.
4. Förankring sker med stiftens om förslag till fördelning. Förslaget till nationella projekt delges Riksantikvarieämbetet för yttrande under maj–juni år 1.
5. Beredningsgruppen går igenom samtliga utlåtanden och prioriterar ansökningarna till preliminärt förslag till beslut med motiveringar.
6. Beslutsförslaget föredras för kyrkostyrelsen som fattar beslut om tilldelning senast den 31 oktober år 1. I kyrkostyrelsens beslut framgår vilka projekt som beviljats tilldelning, vilket ramår medlen tas från, beviljade procentsatser och maxbelopp samt dispositionstid.
7. Ett beslutsmeddelande skickas per e-post till samtliga huvudsökande. Ett projektavtal upprättas med de som tilldelats medel och skrivs under av ansvarig hos huvudsökanden och representant för Svenska kyrkans nationella nivå. Medlen är därefter tillgängliga under år 2 och 3 enligt gällande villkor för kyrkoantikvarisk ersättning. Besluten meddelas också stiftens och Riksantikvarieämbetet.

ANVISNINGAR FÖR ANSÖKAN

Ytterligare information om ansökningsprocessen finns i *Anvisningar för sökande av kyrkoantikvarisk ersättning till nationella kunskapsutvecklingsprojekt*.

BEHÖRIGA ATT SÖKA

Behöriga att söka medel är såväl offentliga som privata institutioner och andra organisationer. Sökande kan även vara enheter inom Svenska kyrkan. Med offentlig avses här verksamheter och organisationer underställda stat, landsting eller kommuner och enligt den klassifikation av offentliga verksamhetsområden som Statskontoret tillämpar (Den offentliga sektorn i korthet, Statskontoret 2015). Med andra organisationer avses ideella föreningar och stiftelser. Inom Svenska kyrkan är församlingar/pastorat, samfälligheter, stift och nationella organ behöriga att söka liksom bolag i vilka Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar äger ett bestämmande inflytande.

Det krävs att minst två organisationer lämnar in en gemensam ansökan, varav minst en av dem ska vara en offentlig institution/organisation eller en enhet inom Svenska kyrkan. Två privata aktörer kan således inte söka på egen hand. Inte heller två kyrkliga enheter kan söka ensamma. Anledningen till denna konstruktion är att de nationella kunskapsutvecklingsprojekten ska visa på samverkan mellan flera parter och garantera att projektets resultat tillgängliggörs brett och utan vinstintresse.

En av de sökande ska stå som huvudsökande, vara anslagsmottagare och ha en namngiven projektledare (se nedan). Det förordas att enheter inom Svenska kyrkan inte är huvudsökande. Syftet är att säkerställa engagemang och medfinansiering från utomstående organisationer i de nationella kunskapsutvecklingsprojekten.

KVALITETSKRAV

För att vara aktuellt för tilldelning av medel måste projektet följa det nationella kunskapsutvecklingsprogrammet och vila på en grund av vetenskap och beprövad erfarenhet. För att erhålla kyrkoantikvarisk ersättning måste projektet följa villkoren för ersättningen. I ansökningsblanketten motiverar sökanden hur projektet uppfyller dessa kriterier. I beredningsprocessen görs en bedömning av om sökande organisationer har förmåga att genomföra projektet och uppfylla nämnda krav. Projektledaren ska ha för projektet relevant utbildning och erfarenhet, vilken ska redovisas i ansökan. Bedömningskriterier för betygsättning av ansökningarna tas fram av beredningsgruppen och offentliggörs på hemsidan. Den genomgående principen är att KAE ska användas för sådan kunskapsutveckling som uppfyller Svenska kyrkans regelverk

för ersättningen, statens intentioner och har hög tillämpbarhet för de förvaltande enheterna.

ANSÖKNINGSBLANKETT

Projektansökan görs i den blankett som finns på Svenska kyrkans webbplats och skickas in digitalt till angiven funktionsbrevlåda. I ansökan ska, utöver projektledare, anges behörig företrädare för den huvudsökande organisationen och kontaktperson för ekonomi. Endast fullständiga ansökningar tas upp till beredning. Ansökan ska finnas kyrkokansliet tillhanda senast sista februari. Ansökan registreras av handläggare vid kyrkokansliet i Svenska kyrkans IT-system för KAE. Om projektet tilldelas medel upprättas utifrån den godkända ansökan ett avtal mellan parterna där respektive organisationers ansvar framgår, villkor och plan för utbetalning av ersättning, rättigheter till framtaget material, kommunikationsplan etc.

RESURSER OCH RESULTAT

Projektbudgeten redovisas i en bilaga till anvisad ansökningsblankett. För att projektet ska kunna erhålla medel krävs medfinansiering. Fördelningen ska framgå av budgeten. Det rekommenderas i handboken för KAE att ersättningsnivån ska stå i proportion till projektets nytta för de delar av det kyrkliga kulturarvet som den kyrkoantikvariska ersättningen omfattar. Vägledning kring gällande kriterier för bedömning och rekommenderade riktvärden med tillhörande procentintervall finns i *Riktlinjer och principer för bedömning av ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning till nationella kunskapsutvecklingsprojekt*. I projektansökan ska bemanning med tidsåtgång, tidsfördelning mellan olika aktiviteter, informationsinsatser och spridning av projektens resultat framgå.

REKVIRERING AV MEDEL

Beviljade medel är tillgängliga för rekvirering under gällande ramårs dispositionstid (se Beredning i tidsordning) i enlighet med villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning. Detta regleras i avtalet mellan parterna i förhållande till projektansökan. Anvisade mallar ska användas för avstämning av projektets status vid del- och slutredovisningar samt för att rekvirera medel under projektets gång.

Sista datum att rekvirera medel är den 30 november under dispositionstidens andra år. Den 31 oktober är sista dag att ansöka om förlängd dispositionstid.

Vid rekvirering skickas faktura till kyrkokansliet enligt gällande avtal och faktureringsrutin. Referens som ska anges vid rekvirering framgår av avtalet. Vid rekvirering ska kostnadssammanställning samt fakturor eller andra underlag bifogas för att redovisa kostnaderna.

REDOVISNING OCH SPRIDNINGSPÅN

En plan för genomförande och kommunikationsinsatser är obligatorisk i projektansökan. Redovisning av projektets fortskridande och delresultat sker i vid fasta rapporteringstillfällen som regleras i avtalet som upprättas mellan parterna. Redovisningarna görs i anvisade mallar som är anpassade så att resultat löpande ska kunna publiceras om detta bedöms lämpligt och relevant.

Projektets huvudutförare ska vid projektets slut avrapportera projektet i form av en skriftlig rapport och/eller i den redovisningsform som är mest lämplig för det aktuella projektet och som framgår i avtalet. Rapporten ska tillsammans med eventuellt annat material vara färdig att tillgängliggöras på Svenska kyrkans externa webbplats. Projektens övergripande resultat redovisas även i den rapport som Svenska kyrkans nationella nivå varje år lämnar till kulturdepartementet.

